

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ιστοριογραφία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1300-1922) γνώρισε τις τελευταίες δεκαετίες δραματικές αλλαγές. Όταν ξεκινούσα τις σπουδές μου, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ήταν μετρημένοι στα δάχτυλα οι επιστήμονες που, σε πολύ λίγες, επιλεγμένες σχολές, μελετούσαν και έγραφαν για αυτή την ασυνήθιστη αυτοκρατορία, που έχει τις ρίζες της στη βυζαντινή, την τουρκική, την ισλαμική και την αναγεννησιακή πολιτική και πολιτισμική παράδοση. Σήμερα, αντίθετα, η οθωμανική ιστορία εντάσσεται πλήρως, όπως και θα έπρεπε, στο διδακτικό πρόγραμμα πολυάριθμων κολεγίων και πανεπιστημίων, τόσο δημόσιων όσο και ιδιωτικών.

Παρ' όλα αυτά, κάθε εξάμηνο εξακολουθώ να αντιμετωπίζω το ίδιο δίλημμα όταν πρέπει να προτείνω εγχειρίδια για τα προπτυχιακά μου μαθήματα μεσανατολικής και οθωμανικής ιστορίας. Αναγκάζομαι να χρησιμοποιήσω είτε εγχειρίδια υπερβολικά λεπτομερή για τους περισσότερους φοιτητές, είτε συνοπτικότερες μελέτες που είναι βαθύτατα ελλιπείς, κυρίως λόγω της ανιστορικής προσέγγισής τους, η οποία περιγράφει μια αμετάβλητη αυτοκρατορία, απελπιστικά διεφθαρμένη και οπισθοδρομική, εν αναμονή της σωτηρίας ή ενός φιλεύσπλαχνου τέλους.

Τούτο το εγχειρίδιο αποτελεί μια προσπάθεια να γίνει η οθωμανική ιστορία κατανοητή και συναρπαστική για τον

προπτυχιακό φοιτητή και τον μέσο αναγνώστη. Χρησιμοποιώ εν εκτάσει προηγούμενες έρευνές μου· επιπλέον, βασίζομαι σε μεγάλο βαθμό και στις μελέτες άλλων, προσπαθώντας να φέρω μέχρι τον μέσο αναγνώστη τη θαυμάσια εξειδικευμένη έρευνα που μέχρι τώρα παρέμενε εν πολλοίς απρόσιτη. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου δίνω κατάλογο προτεινόμενων βιβλίων, όχι απαραίτητα εκείνων που χρησιμοποίησα κατά την προετοιμασία του. Με δεδομένο το κοινό για το οποίο προορίζεται το βιβλίο, παρατίθενται μόνον έργα στα αγγλικά (με ελάχιστες εξαιρέσεις). Καθένα από τα έργα αυτά, ωστόσο, περιέχει ουσιώδη βιβλιογραφία σε πολλές γλώσσες, η οποία μπορεί να αποτελέσει σημείο αφετηρίας για περαιτέρω μελέτη. Όποιος επιθυμεί να έχει μια γενική θεώρηση της οθωμανικής ιστοριογραφίας σήμερα, πρέπει να ανατρέξει στον επίσης βιβλιογραφικό οδηγό που τιτλοφορείται *Τουρκολογικός Δείκτης*,* ο οποίος παραθέτει εκατοντάδες βιβλίων και άρθρων – σε γλώσσες τόσο διαφορετικές όσο τα αγγλικά, τα ιαπωνικά, τα αραβικά, τα γαλλικά, τα ρωσικά, τα τουρκικά, τα ισπανικά, τα γερμανικά, τα κινεζικά και τα αρμενικά. Ο βιβλιογραφικός αυτός οδηγός αποτελεί ανεκτίμητη πηγή.

Προσπάθησα να κάνω, όπως πιστεύω, μια ευρύτερα περιεκτική παρουσίαση – η οποία συμπεριλαμβάνει όχι μόνο την πολιτική ιστορία, αλλά και την ιστορία της κοινωνίας, της οικονομίας και της εργασίας. Πολύ συχνά, το κράτος έχει υπερεκτιμηθεί στην οθωμανική ιστοριογραφία. Αυτό εν μέρει οφείλεται στο γεγονός ότι οι πηγές βάσει των οποίων γράφεται η ιστορία παράγονται από το ίδιο το κράτος. Το παρόν βιβλίο επιχειρεί να αναδειξει και τη φωνή ομάδων που ανήκουν

* *Türkologischer Anzeiger*, δημοσιεύεται από το Institut für Orientalistik der Universität Wien της Βιέννης.

στην «κοινωνία των πολιτών», εκτός κυβέρνησης. Παρά τις προσπάθειές μου να εξισορροπήσω τις διάφορες πλευρές της οθωμανικής εμπειρίας, υπάρχουν πολυάριθμα κενά, αποτελέσματα του περιορισμένου χώρου αλλά και των δικών μου ελλείψεων. Για παράδειγμα, το ζωτικό πεδίο των πολιτισμικών σπουδών εκπροσωπείται σε μικρότερη αναλογία. Η δουλεία δεν εξετάζεται, ενώ δεν αποδίδεται η πρέπουσα σημασία στις τάξεις του ιερατείου, όσον αφορά τόσο τους μουσουλμάνους ουλεμάδες όσο και τον ιουδαϊκό και χριστιανικό κλήρο.

Μια επισήμανση: η οθωμανική εμπειρία υπήρξε πλούσια, ποικιλόμορφη και ενίοτε ασυνήθιστη. Δεν ήταν όμως μοναδική, ούτε *sui generis*. Μπορούμε να την κατανοήσουμε χρησιμοποιώντας τις ίδιες κατηγορίες ανάλυσης με τις οποίες οι ιστορικοί εξετάζουν κράτη και κοινωνίες στην Κίνα των Μινγκ, στην Ιαπωνία των Τοκουγκάβα, στην αυτοκρατορία των Αψβούργων και στη βικτοριανή Αγγλία. Πιστεύω πως οι οθωμανικοί θεσμοί και λαοί διαμορφώθηκαν ειδικότερα από ένα ιδιαίτερο σύνολο ιστορικών συγκυριών. Παρόμοια, όμως, κάθε σύστημα πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, σε ολόκληρο τον κόσμο, διαμορφώθηκε με μοναδικό τρόπο από το δικό του σύνολο συγκυριών. Όποτε κρίθηκε απαραίτητο, έχω τονίσει τα μοναδικά χαρακτηριστικά της οθωμανικής εμπειρίας. Προσπάθησα όμως παντού να παρουσιάσω τις μεταβολές του οθωμανικού κόσμου ως μια διαδικασία που έχει πολλά κοινά με αντίστοιχες διαδικασίες σε άλλα κράτη, κοινωνίες και οικονομίες. Επιδίωξη δηλαδή θα είναι η ανάδειξη κοινών διαδικασιών, μέσα στις οποίες θα αναγνωρίσουμε τις οθωμανικές ιδιαιτερότητες όπως αυτές διαμορφώθηκαν από ειδικότερες συγκυρίες.

Το πρώτο κεφάλαιο τοποθετεί την οθωμανική ιστορία σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και εξετάζει το ρόλο της στην εξέλιξη της δυτι-

κής Ευρώπης. Τα τρία επόμενα κεφάλαια, 2 έως 4, αποτελούν χρονολογικές επισκοπήσεις της περιόδου πριν το 1683, του 18ου αιώνα και της περιόδου 1800-1922 αντίστοιχα. Τα κεφάλαια 5 ως 10 έχουν θεματικό χαρακτήρα και μελετούν διάφορα καίρια ζητήματα: την εσωτερική και διεθνή πολιτική· την οικονομία· την κοινωνία και τον λαϊκό πολιτισμό· την έννοια της ταυτότητας· το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ των υπηκόων. Το τελευταίο κεφάλαιο εξετάζει τον απόηχο του οθωμανικού παρελθόντος στις εμπειρίες των λαών που ζουν στα πάνω από τριάντα κράτη τα οποία καταλαμβάνουν τις οθωμανικές κάποτε χώρες.

Κατά την προετοιμασία αυτού του βιβλίου, πολυάριθμοι φίλοι και συνάδελφοι μου πρόσφεραν την ανεκτίμητη καθοδήγησή τους, την οποία συνήθως δεχόμουν, κάποτε όμως και απέρριπτα. Διατηρώ έτσι την ευθύνη για τα όποια σφάλματα και αστοχίες. Οι συνάδελφοί μου στο Πανεπιστήμιο του Binghamton και ιδιαίτερα η ομάδα της παγκόσμιας ιστορίας –συμπεριλαμβανομένων των Rifaat Abou-El-Haj, John Chaffee, Brendan McConville, Tiffany Patterson και Jean Quataert– άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο σκέφτομαι την ιστορία. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τους Elif Akşit, Lynda Carroll, Eric Crahan, Kasım Kopuz, Thomas Page και Μαργαρίτα Πουτουρίδου, οι οποίοι διάβασαν κάποιες πρώτες μορφές του κειμένου μου. Ο Faruk Tabak βοήθησε ιδιαίτερα και διάβασε δύο εντελώς διαφορετικά προσχέδια· οι παρατηρήσεις του υπήρξαν χρησιμότητες. Τα διετή συμπόσια οθωμανικής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Binghamton αποτέλεσαν για μένα ένα ισχυρό εργαλείο μάθησης. Για διάφορα ειδικότερα σημεία ευχαριστώ τους Virginia Aksan, Selçuk Esenbel, Carter Findley, Heath Lowry, Nancy Mickelwright, Şevket Pamuk, Leslie Peirce, Ariel Salzmänn, Zafer Toprak, καθώς και τον Andreas Tietze.